

Núm. 17 Primer trimestre 2000

L'entrevista

Miquel Faura, arqueòleg

És un amic i cofundador de la Fundació Ferrer i Guàrdia des de l'inici. Va estudiar història de gran. S'ha especialitzat en prehistòria i des de fa més de deu anys excava arreu de Catalunya i fins i tot a Halula, a Síria, entre el Tigris i l'Eufrates. Tracta de rescatar de l'oblit la història de quan encara no hi havia història.

– ***Per què t'has fet arqueòleg?***

– Vaig estudiar història. Considero que els arqueòlegs som historiadors. Alguns joves estudiants d'ara no es plantegen l'arqueologia com un instrument per a la història, sinó que es dediquen a l'arqueologia per si sola, i això consisteix en excavar. El període històric que m'he dedicat a estudiar és el neolític, m'interessa estudiar el perquè de les coses, l'origen i el procés històric que ens ha dut fins on som ara. El neolític és la base del que som ara, des del punt de vista social, econòmic, simbòlic... D'altra banda l'ofici d'arqueòleg té una part de treball de camp, en sintonia amb l'ofici de paleta que vaig exercir durant uns anys, i que em va agradar molt.

– ***Ets arqueòleg de la prehistòria. On acaba la prehistòria i on comença la història?***

– La divisió és la clàssica: la història comença en el moment que apareixen documents escrits. Els que fan arqueologia com a tècnica d'adquisició de documents per períodes històrics, en general intenten corroborar sobre el terreny el que diuen els textos. Es dediquen a localitzar, sistematitzant molt, assentaments coneguts pels textos; s'utilitza l'arqueologia com a eina de contrastació, per a períodes històrics -períodes documentats, doncs. Els que treballem amb la prehistòria ens plantegem problemes més teòrics, més generals. Per exemple: quan, per què i com, es dona la transició de les societats caçadores-recol·lectores a les societats sedentàries-agrícoles. Aquesta és la part que més m'interessa, perquè és el moment on s'estableixen les bases de la civilització actual; és el moment en què comencen a canviar els models de producció, el sistema social... és la revolució neolítica, que és la gran revolució humana. Tinguem present que el noranta per cent de la història de la humanitat es desenvolupa abans d'aquest període. És un moment de trencament i de grans canvis reals, que es produeix fa uns deu mil anys.

A Catalunya és una mica posterior. Sembla ser que tot el que configura aquest model diferent – la domesticació de plantes i animals – comença a la zona de Palestina, Síria, Jordània, Turquia, Iraq... el que s'anomena el creixent fèrtil. Allà tenen totes les condicions perquè aquest canvi es produeixi amb una transició relativament curta de mil o mil cinc-cents anys: espècies salvatges, condicions climàtiques, espai suficient, etc. Aleshores tot això va desplaçant-se cap a Occident, d'una manera gradual, en un procés d'uns tres o quatre mil anys. La discussió també és si el que es desplaça, són les idees o les persones. Quan arriba aquí ho fa amb totes les característiques ja ben consolidades.

– ***De qui parlem?***

– Aquesta gent són els neolítics: una gent que ja estan ben assentats sobre el territori, que tenen un preurbanisme, que estan estructurats en una certa jerarquització social –és el moment en què comencen les grans diferències socials. Cal situar-lo cap a cinc mil anys aC Mentre a Síria o a Jordània ja estan construint grans poblats o precitats, aquí encara es viu entre les coves i les cabanes.

– ***La revolució neolítica comporta una jerarquització, explica'ns-ho una mica.***

– Sí, hi ha una certa especialització, amb el nou tipus de producció. Això sempre genera un cert excedent que porta a la diferenciació: hi ha els que no treballen, els que pensen. Trobes enterraments col·lectius, enterraments individuals, en trobes amb aixovar o sense; en trobes, doncs, amb un parament més ric que d'altres. Això és el que et permet corroborar una certa

teoria sobre diferenciació social, econòmica... Has de comparar-ho amb molts altres elements que siguin similars, per veure si hi ha unes pautes que es vagin repetint i que haurien de ser lògiques en aquell moment. A Síria hi ha poblats absolutament organitzats, amb cases de cinc o sis habitacions... Aquí és molt difícil trobar prou jaciments per corroborar-ho. En aquest moment de canvi i de consolidació, hi ha un excedent i, per força hi ha d'haver gent que quedi exempta de fer feines manuals i que es dediqui a organitzar tot això. Hi ha feines de construcció d'obra pública, de grans murs, que de manera espontània és molt difícil que es produeixin. Hi havia d'haver qui ho organitzés. Aquesta mena d'elements són els que ens permeten avançar hipòtesis. Però en aquesta ciència no hi ha grans respostes ni grans novetats.

– *Podem dir que amb la revolució neolítica comencen unes relacions de poder més sofisticades. Aquest poder exerceix també una certa organització religiosa sobre la base a la por a la mort?*

– Aquí això no es pot detectar, no hi ha elements suficients, perquè tota aquesta revolució va venir importada. A Çatal Hüyük (Turquia) sí que s'ha trobat tot un barri –anomenat pels anglesos el barri dels temples– conformat per cases molt ben conservades, ben diferenciades de les altres per la càrrega simbòlica que tenen: deesses-mares, escultures amb representacions de panteres i banyes de bou pertot arreu. A partir d'aquest element es pot interpretar que possiblement hi havia una gent determinada que es dedicava a això.

– *S'arriba a la conclusió una mica pessimista que a partir de l'aparició de l'excedent, una part dels humans tracten d'acaparar-lo.*

– Aquí trobem l'origen de la família, perquè hi ha un excedent, hi ha una producció que no es consumeix immediatament, hi ha uns ramats, hi ha una necessitat d'unes terres determinades –que és millor que les conreï la nostra família que no la família del costat–. L'excedent genera competència, i és molt possible que la societat igualitària, de mutu acord, i de repartiment de recursos per a tothom es comenci a desequilibrar en aquest moment.

– *És curiós, en canvi, que ens referim a aquest període com l'inici de la civilització.*

– Això és una rêmora historicista. Jo no parlaria ni de cultura ni de civilització. És un terme que estava de moda entre els enciclopedistes, però que ara resulta un anacronisme. El mite del salvatge feliç és un element del romanticisme, que els antropòlegs no defensen pas. Més aviat és l'inici del comerç i dels intercanvis. Des del moment que es té accés a la producció dels aliments i a fer-ne més dels necessaris, comença l'intercanvi i la circulació de béns –tot i que intercanvi i comerç són termes a debat, en aquest context. Es troben objectes que han viatjat set-cents quilòmetres. Per exemple s'ha documentat pedra volcànica, obsidiana, que havia viatjat tot el curs del riu Èufrates; adquireixen importància els eixos fluvials. Això implica un element important de canvi. Els historiadors marxistes van a buscar aquest tipus de coses, no la història clàssica romàntica de "mira que interessant que ja tenien animals domèstics", sinó que van a buscar les conseqüències socials d'aquest fet: què provoca això. A partir d'aquí es dediquen a estudiar les diferències socials.

– *Sis mil anys aC, com es vestia la gent, com menjava?*

– Anaven vestits, això és segur. D'inici utilitzaven lli i altres fibres vegetals. La llana és resultat de la domesticació del bestiar.

– *Què van domesticar?*

– Primer el gos, la cabra, després l'ovella, després el porc, el gos, el bou. Pels ossos que es troben es pot determinar si un animal és domèstic o salvatge. Els primers temps de la domesticació l'aportament carni de la cacera encara és molt important (gaseles, conills...) i disminueix en favor del bestiar domesticat. Els primers vegetals domèstics són els cereals, els blats en particular –de moltes espècies– i després les gramínies i els llegums. El tipus canvia segons el lloc del món. A la Xina trobes cereals, principalment arròs. A Amèrica el blat de moro.

– *Què se'n sap de la cultura de la mort, de com la vivien aquesta gent?*

– El jaciment de Jericó (Palestina), per exemple, és molt interessant. Els morts són enterrats dins les cases, que estan en ús quotidià. El crani es troba separat del cos, enguixat, pintat, amb petxines als ulls; sembla que pot ser com un objecte decoratiu, un retrat, un recordatori, o un homenatge. És interessant veure que fins al final del neolític o fins a l'inici de l'edat del bronze la mort és un fet absolutament intern, encara que s'hi doni importància. La mort no es veu en el paisatge. Els morts els enterren dins les cases. A partir de l'edat del bronze la mort s'evidencia

en el paisatge. Comencen a construir una sèrie d'estructures funeràries –com els dolmens– que són molt visibles en el paisatge.

– Amb quina intenció, ara fa uns tres mil cinc-cents anys, es bastien els dolmens? I per què en un lloc determinat i no en un altre?

– Realment, no se'n sap res d'aquella gent. Les intencions formen part de la interpretació. Segurament era un element que marcava el territori. El món simbòlic és dels més difícils de contrastar, com la llengua. Els elements clars són les diferències físiques entre un assentament i un altre: si els ossos d'un enterrament col·lectiu tenen elements diferenciadors comuns, això ens porta a interpretar que, segurament, ens trobem davant d'un enterrament familiar. La resta és extrapolar. El plantejament teòric és que l'arqueologia de la mort reflecteix o pot arribar a reflectir les característiques de la societat dels vius.

– Però hi havia una especialització?

– Tot i que l'especialització és encara una discussió –és un tema d'estudi molt actual– possiblement no tothom sabia fer un vas de ceràmica, i no tothom sabia tallar. Hi havia una relació amb les eines de producció i amb els objectes quotidians necessaris per part de la gent que els utilitzava, molt més de coneixement profund i d'entendre la mecànica de tot allò, que n'hi havia i molta... una mecànica dinàmica: com s'havia de fer servir allò, per aconseguir un determinat resultat. Estic convençut que tothom vivia molt més pròxim a la seva realitat del que es viu actualment. Aquesta gent van aconseguir superar unes dificultats que els van trencar el seu ritme de vida habitual –fos un canvi climàtic, un creixement demogràfic, o el que fos– i van ser capaços de seguir endavant, de crear els recursos necessaris per seguir vivint. És la Revolució Industrial la que fa que perdem el contacte amb el nostre medi i tot ens vingui donat, i que ens arribin les coses que ha fabricat algú altre, que s'ha dedicat a pensar-les. Han passat moltes altres coses, que coordinades han donat lloc a la Revolució Industrial, però els mitjans bàsics de sobreviure la humanitat, des del deu mil aC, fins als segles XVIII-XIX són permanents. Només hi ha petites divergències

– Quan ens referim als homes i les dones del neolític, en diem primitius. N'eren?

– A grans trets la pèrdua del contacte, la pèrdua del coneixement del que som, per què som i cap on anem... s'ha perdut fa dos-cents anys. La capacitat de sobreviure i de sobreviure bé, la tenien molt més desenvolupada que nosaltres. Potser es morien als trenta anys, pels problemes sanitaris i de nutrició que tenien, però estic convençut que vivien molt bé. Eren capaços de fer-se la casa, conrear la terra, cuidar el seu ramat, construir els seus objectes, inventar la ceràmica –que no és casual– i d'organitzar-se socialment... tot això no és primitiu. Quan en diem primitius ens estem equivocant de mig a mig.